

Nr 353.

Av herrar **Persson** i Stockholm och **Hagberg** i Luleå, *angående utarbetande av en generalplan för rikets bostadsförsörjning, m. m.*

I den pågående diskussionen om efterkrigsplaneringen intar bostadsfrågan en mycket framskjuten plats. Detta inte endast i vårt land. Sålunda yttrade exempelvis den brittiske kabinettsmedlemmen lord Woolton i ett tal i Liverpool i början av detta år:

»Ett efterkrigsproblem, som det snabbt gäller att lösa, är bostadsfrågan. Under de första åren efter kriget skola vi sätta in hela vår kraft på bostadsbygge. Det är viktigare att folk beredes bostadsmöjligheter än att vi skaffa oss vackra offentliga byggnader och praktfulla parker. När det gäller att fördela bostadsmöjligheterna, måste alla göras rättvisa och följaktligen viss prioritet ges åt den hemvändande soldaten och alldeles särskilt den nygifte. Det är oundgängligt att vi planera demobiliseringen på så sätt, att samtidigt som den anpassar sig efter de nationella behoven gör den rättvisa såväl åt dem av våra soldater som omedelbart få komma hem och dem som ha att stanna kvar för försvaret en längre period. Låt oss välkomna dem hem med flygande fanor och klingande spel, men låt oss också se till att de ha någonstans att bo och gå en tillvaro till mötes, som ger dem lycka och deras hustrur och barn en chans till arbete, lycka och hälsa.»

Även i Sverige bör bostadsfrågan av flera skäl intaga en lika framskjuten plats i efterkrigsplaneringen, varvid dock en väsentlig skillnad bör framhåvas gentemot det krigförande England: Sverige, som står utanför kriget, bör redan nu, innan kriget avslutas, kunna planera och påbörja en omfattande produktion av bostäder.

Läget på bostadsmarknaden i Sverige.

Läget på den svenska bostadsmarknaden måste betecknas som mycket otillfredsställande. Socialstyrelsens undersökning vid oktoberflyttningen 1943 visade att god tillgång på bostäder inte fanns i någon enda svensk stad. Beträffande moderna smålägenheter (enkelrum eller 1 rum och kokvrå) rapporterade endast 1 stad tillräcklig tillgång, medan den i 117 städer var otillräcklig eller knapp. Tillgången på 1 rum och kök var tillräcklig endast i 2 städer, otillräcklig eller knapp i 117 städer. Siffrorna beträffande omoderna smålägenheter uppvisa samma bild: tillräcklig tillgång på enkelrum eller 1 rum med kokvrå endast i 5 städer, otillräcklig eller knapp tillgång i 112 städer, tillräcklig tillgång på 1 rum och kök endast i 3 städer, otillräcklig eller knapp tillgång i 115 städer.

I otillräcklighetens och knapphetens spår följer en husvillhet, som på sina håll fått en skrämmande omfattning: den 10 oktober rapporterades från 32 städer inalles 610 provisoriskt inkvarterade hushåll, av vilka 550 omfattade barn. Karlskoga hade 140 husvillor familjer, Karlskrona 100, Göteborg 55, Södertälje 18 o. s. v.

När bostadsmarknaden nu företer denna blandade bild av lägenhetsbrist och husvillhet, hur skall det då inte bli vid krigets slut, när ett par hundratusentals svenska män återvänder från beredskapen? Man får nämligen inte glömma, att många av dessa gift sig under kriget, men låtit anstå med bildandet av eget hem tills andra förhållanden inträtt. Enbart med hänsyn härtill är det påkallat att i god tid före den befarade »efterkrigs-krisen» igångsätta en omfattande produktion av bostäder, då vi i annat fall riskera att hamna i samma katastrofala läge, som rådde på bostadsmarknaden åren efter förra kriget.

Men också andra skäl tala för igångsättandet av en bostadsproduktion i stor skala redan nu. Främst bland dessa märkes den ytterligt låga bostadsstandard, som — all bostadsproduktion till trots — ännu präglar vårt land. Bostadsundersökningarna 1933—36 visade att antalet undermåliga lägenheter uppgick till inte mindre än 150 000, därav 120 000 på landsbygden och 30 000 i städerna. Samtidigt konstaterades att trångboddheten (i den meningen att varje rumsenhet beboddes av mer än 2 personer) omfattade omkring 205 000 hushåll, därav 120 000 på landsbygden och 85 000 i städerna. Vid de beräkningar som företogs i samband med dessa undersökningar, fastställdes att omkring 300 000 hushåll med sammanlagt 1,5 miljon personer levde under otillfredsställande bostadsvillkor, antingen nu dessa yttrade sig i trångboddhet, i undermåliga bostäder eller i båda i förening.

Har statens stöd åt bostadsbyggandet varit effektivt?

Denna fråga måste tyvärr besvaras med ett nej. När kriget utbröt och det s. k. privata initiativet drog sina tentakler från byggnadsmarknaden, knötos i stället vissa, för att inte säga rätt stora förhoppningar till de statliga stödåtgärderna. Statsrådet och chefen för socialdepartementet var själv påfallande optimistisk i den allmänna översikt av bostadspolitiken, som ingick i propositionen till 1940 års riksdag.

»Stödåtgärdernas bostadspolitiska syften kunna enklast sammanfattas i en strävan, nämligen att förse hela vårt lands befolkning med socialt och hygieniskt tillfredsställande bostäder. I denna strävan inrymmas naturligtvis dels kravet, att nyproduktionen skall hålla jämna steg med familjebildningen, dels kravet på en kvalitativ förbättring av bostadsbeståndet, icke minst med hänsyn till utrymmet.»

En granskning av tillgängliga uppgifter visar emellertid att bostadsproduktionen under krigsåren inte alls hållit jämna steg med familjebildningen. Några exakta jämförelser kunna visserligen inte göras. Men mot 62 386 vigslar

(nyttillkomna familjer) under 1942 står ett statistiskt redovisat tillskott av bostäder på 22 973 lägenheter. Denna siffra omfattar visserligen inte samtliga kommuner, men förutom städer och stadsliknande samhällen inkluderar den samtliga kommuner, i vilka byggnadsstadgans bestämmelser för landsbygden tillämpas. De enstaka lägenheter, som kunna ha tillkommit i de återstående kommunerna, torde alltså inte nämnvärt höja nyssnämnda siffra. Nyttillskottet av lägenheter under 1942 utgjorde således alltså knappt mer än tredjedelen av antalet nybildade familjer under samma år. Det torde vara överflödigt att tillfoga, att det under sådana förhållanden inte alls kunnat bli tal om någon kvalitativ förbättring av bostadsbeståndet. Förhållandet är i stället det motsatta: familjer med barn tvingas nu att i större utsträckning än tidigare tränga ihop sig i smålägenheter, bestående av rum och kokvrå eller 1 rum och kök.

Dessvärre visar bostadsbyggandet inte heller några tendenser till fortsatt utbredning utöver den stegring som noterades 1943 i jämförelse med de första krigsåren. Tvärtom föreligga på sistone oroväckande rapporter om begränsning av bostadsproduktionen; i 48 städer med 10 000 invånare eller däröver var antalet beviljade lägenheter och rum under tredje kvartalet 1943 29 proc. mindre jämfört med andra kvartalet samma år. I 41 städer och stadsliknande samhällen med mindre än 10 000 invånare utgjorde samma minskning 32—33 proc. Att denna minskning inte är någon vanlig säsongföreteelse, visar en uppgift från de 14 största städerna, enligt vilken antalet lägenheter och rum under byggnad 1 oktober 1943 var 8 resp. 6 proc. mindre än vid motsvarande tidpunkt året före. Särskilt uppseendeväckande äro uppgifterna om bostadsproduktionen i Stockholm vid senaste årsskiftet: antalet lägenheter under byggnad var 1 januari 1944 16 proc. mindre än vid föregående årsskifte.

Vi ha velat anföra dessa fakta dels för att visa, att statens stödåtgärder inte varit tillräckliga ens att förhindra en fortskridande försämring av läget på bostadsmarknaden, dels för att varna mot de allvarliga följderna, som en ytterligare minskning av bostadsproduktionen kan medföra.

En generalplan för bostadsbyggandet nu och efter kriget.

Erfarenheten har visat att bostadsfrågan inte kan finna en tillfredsställande och något så när slutgiltig lösning enligt de linjer som hittills följts. Det s. k. privata initiativet har knappast ens under sådana perioder, som varit ur vinstsynpunkt särskilt gynnsamma, kunnat förmås att producera tillräckligt med bostäder. De statliga stödåtgärderna ha visat sig vara en tungrodd och ineffektiv apparat, som inte ens lyckats förebygga den akuta bostadsbrist, som dykt upp på skilda håll och resulterat i husvillhet. Och om all hittillsvarande bostadsproduktion gäller, att lägenheterna — oavsett om de producerats med eller utan statligt stöd — betingat sådana priser att de bäst behövande ofta inte haft möjligheter att hyra dem.

Vi mena alltså att bostadsproduktionen nu och efter kriget bör bedrivas efter helt andra linjer än hittills. Dessa linjer kunna lämpligen sammanfattas i följande punkter:

1. Kommunerna skola bygga och förvalta bostäder i egen regi.
2. Bostadsproduktionen skall ske i sådan omfattning, att först och främst alla undermåliga lägenheter kunna utrymmas och att trångboddheten upphäves.
3. Någon sänkning av den nuvarande byggnadsstandarden får under inga förhållanden ske.
4. Den kommunala bostadsproduktionen skall finansieras genom av kommunen upptagna lån, där säkerhet lämnas i kommunens samfällda förmögenhet (och inte som inteckningar i de producerade fastigheterna).
5. Hyrorna i dessa bostäder sättas så, att kommunernas alla självkostnader nått och jämnt täckas.

En generalplan, omfattande hela riket, bör utarbetas med sikte på att inom en viss begränsad tidrymd — tre till fem år — genomföra ett dylikt program. Till grund för en sådan plan bör ligga bl. a. lagenlig skyldighet för kommunerna att sörja för bostadsproduktionen, liksom skyldighet för kommunerna att skaffa tillräckliga tomtområden och utarbeta stadsplaner för dessa.

Härvid bör man vidare, vilket är särskilt viktigt i mindre städer och stadsliknande samhällen, få till stånd en så ändamålsenlig avvägning som möjligt mellan å ena sidan byggandet av hyreshus och å andra sidan småstuge- och egnahemsbebyggelse. Delta förtjänar att understrykas därför, att många svenska samhällen ända till våra dagar fått »växa vilt», med följd att bebyggelsen både ur kommunikations- och andra synpunkter blivit allt annat än ändamålsenlig.

Av största betydelse är också frågan om lägenhetstyperna. Den sociala riktningen för all kommande bostadsproduktion måste bli att varje familj, som består av mer än två personer, garanteras lägenhet på två rum eller mera, varvid inga andra faktorer böra få spela in än familjens storlek och behov. Produktionen måste således övervägande inriktas på att få fram två- och trerumslägenheter; produktionen av enkelrum bör begränsas till att motsvara den del av hyresklientelet, som utgöres av ensamstående personer, och produktionen av 1 rum och kök likaså reduceras till att i huvudsak motsvara antalet familjer utan barn eller inneboende anförvanter. I detta sammanhang bör det också understrykas, att lägenheterna måste ges större omfattning än vad nu ofta är fallet. Ett visst minimiutrymme måste föreskrivas, så att man inte — som under krigsåren skett bl. a. i Stockholm — kan producera tvårumslägenheter om endast 35—40 kvadratmeter, d. v. s. samma utrymme som en enrumslägenhet rimligen bör omfatta.

Vid planerandet av bostadsbebyggelsen böra de ansvariga kommunala instanserna inte endast vara förpliktade att sörja för tomtmark, stadsplanering i dettas begrepps inskränkta betydelse, fastställandet av hus- och lägenhetstyper o. s. v. Det bör också ingå i kommunernas åligganden att sörja för nödiga utrymmen för butiks-, serverings- och fritidsanläggningar, samlingslo-

kaler, barnkrubbor, kollektiva tvättstugor, kommunikationer etc. — kort sagt så att intet av det, som bör höra till ett modernt bostadsområde, överlätes åt slumpen, utan medtages i bostadsplanerandet.

Exploateringsmöjligheter och tomträttsinstitut.

I den stora byggnadsutredningen 1938 framhölls bl. a. vikten av att kommunerna i god tid förvärva tillräckligt stora tomtområden för bostadsbebyggelse. Gällande lagstiftning reser emellertid ofta hinder i vägen för tomtförvärv från kommunernas sida. Detta särskilt i de fall, där praktiskt taget all mark runt omkring en stad eller annan tätort befinner sig i händerna på ett bolag eller annan större jordägare. I sådana fall är vederbörande kommun ofta ur stånd att bygga, viljan må sedan vara aldrig så god. Det får därför anses påkallat med en sådan ändring av lagstiftningen på detta område, att kommunerna — i den mån uppgörelser i godo ej kunna träffas med markägarna — genom expropriering kunna erhålla tomtmark i nödvändig omfattning. En dylik ändring av lagstiftningen skulle också i betydande grad underlätta de moderniseringssträvanden i städerna, som avse undanröjandet av undermåliga och opraktiska bostadshus, breddning av gator o. s. v.

Enligt vår mening måste vidare principen om tomträttsinstitut träda i stället för det hittillsvarande systemet med köp och försäljning, som ofta haft en mycket ogynnsam, prisfördrivande inverkan på bostadsproduktionen. I 1938 års byggnadsutredning framhäves också att tomträttsinstitutet är ett utomordentligt medel att bekämpa tomtvärdesstegringen:

»Där detta kommit till användning i större omfattning, såsom vid upplåtelse å Stockholms stads trädgårdsstadsområden, har markpriset, räknat efter det kapitaliserade värdet av tomrättsavgälden, kunnat hållas på en nivå, som efter storstadsförhållanden framstår som mycket låg. I rikets övriga städer har institutet endast kommit till begränsad användning. Detta synes bl. a. ha berott därpå, att någon stadgad uppfattning om institutets fördelar ännu icke hunnit utbildas hos allmänheten. Med hänsyn härtill vilja de sakkunniga förorda, att anstalter träffas för att giva institutet en vidsträckt tillämpning och för att sprida upplysning om dess betydelse.»

Några sådana anstalter ha såvitt vi veta aldrig träffats, och tomträttsinstitutet torde i år, sex år sedan ovanstående uttalades, vara föga mer utbredd än då. Fråga är också om det räcker med upplysning om tomträttsinstitutets fördelar; mycket talar för konkreta bestämmelser på detta område, som helt enkelt ålägga städerna och övriga större tätorter att införa tomträttsinstitutet.

Fri hyresmarknad i stället för insatsbebyggelse.

Under krigsåren har bostadsbebyggelsen i växande omfattning kommit att bestå av s. k. insatshus, vilka ofta försvårat myndigheternas bemödanden att effektivt utnyttja det nytillkomna lägenhetsbeståndet i bekämpande av den ökade bostadsbristen. Sålunda förekom det i Stockholm åren 1942—43 att

hundredtals insatslägenheter, som uppförts i ytterområdena, stodo tomma, medan å andra sidan hundredtals familjer förgäves sökte efter lämpliga och ekonomiskt överkomliga lägenheter. Olägenheterna med insatshusen äro inte minst att söka på det ekonomiska området. Insatserna äro så pass höga, att det för obemedlade familjer är otänkbart att kunna anskaffa det erforderliga beloppet. Dessutom ligga årsavgifterna så högt, att de i vissa fall t. o. m. överstiga årshyrorna i de »fria» bostadshus, som uppfördes åren närmast före krigsutbrottet.

För att exemplifiera detta be vi att få anföra några sifferuppgifter angående insatser och årsavgifter i insatshus i Stockholm, uppförda av de tre största bostadskooperationerna: HSB, Svenska bostäder och Svenska riksbyggen:

1 rum och kök med matrum.

	Insats	Årshyra
HSB	1 082:—	1 225:—
Svenska bostäder	820:—	1 160:—
Svenska riksbyggen	960:—	1 284:—

2 rum och kök.

	Insats	Årshyra
HSB	2 671:—	1 673:—
Svenska bostäder	1 100:—	1 515:—
Svenska riksbyggen	1 140:—	1 560:—

Det måste vara förkastligt att bostadsbebyggelsen ges en dylik inriktning, som ju innebär att hyresklientelets stora flertal — de obemedlade — överhuvud inte kan reflektera på att skaffa sig en modern bostad. Men även andra skäl tala mot insatsbebyggelsen: den blir ett hinder mot den naturliga omflyttningsprocess, som härledes ur ombyte av arbetsplats, ökning av antalet familjemedlemmar etc.

Allt talar således för bevarandet eller rättare sagt återupprättandet av den »fria» hyresmarknaden. Den kommunala bostadsproduktionen bör i detta hänseende ha till riktpunkt att ledighetsprocenten alltid skall vara så pass stor, att en bostadssökande familj kan få just den lägenhet, som med hänsyn till storlek och belägenhet är den lämpligaste.

Ungdomens bostadsfråga.

Vid utarbetandet av en generalplan för bostadsförsörjningen i hela riket bör särskild uppmärksamhet ägnas ungdomens bostadsfråga. Det är ingen överdrift att den s. k. ungdomsfrågan i stor utsträckning har sin rot just i ungdomens miserabla bostadsförhållanden. Ungdomsvårdskommittén föreställtade sommaren 1943 en undersökning av 861 stockholmsungdomars bostadsförhållanden. Det övervägande flertalet av dessa var hemmaboende. En-

dast 17 procent av samtliga hemmaboende hade i verklig mening eget rum, medan närmare hälften av samtliga tillfrågade — närmare bestämt 48 procent — under natten delade rum antingen med föräldrarna, med syskon av samma kön eller med syskon av annat kön. Återstoden, 35 procent, hade visserligen om natten eget rum, men detta disponerades om dagarna och kvällarna också av den övriga familjen.

Dessa siffror blotta ett dystert men ofrånkomligt faktum: hemmen äro i våra dagar på grund av trångboddheten — i sin tur en följd av de höga hyrorna — för det stora flertalet ungdomar knappast någonting annat än ett ställe där de intaga sin mat och tillbringa natten.

Om möjligt ännu värre äro den självförsörjande ungdomens bostadsförhållanden. Det ur bostadssociala synpunkter allt annat än önskvärda inneboendesystemet, som före kriget var stätt på retur, har under krigsåren fått en häpnadsväckande utbredning. I Stockholm uppgick antalet inneboende vid årsskiftet 1942—43 till 44 520 eller, om man medräknar antalet inneboende släktingar, 69 100 personer, d. v. s. 12,2 procent av stadens befolkning. Antalet lägenheter med andra hyresgäster än familjemedlemmar utgjorde 46 700 eller något över 22 procent av hela lägenhetsbeståndet. Över hälften av de inneboende, närmare bestämt 35 520 personer, trängdes med familjemedlemmarna i en- och tvårumslägenheter. Undersökningen visade slutligen att antalet inneboende ökat med 17 procent jämfört med antalet näst föregående undersökning år 1935.

Envar som haft tillfälle att utifrån egna iakttagelser bilda sig ett omdöme om den häpnadsväckande låga bostadsstandard, som inneboendesystemet i regel representerar, måste säga sig att det är hög tid att detta system försvinner, ju förr desto bättre. De möblerade rummen äro inte annat än i undantagsfall *hemvist* i egentlig mening för ungdomen. Därtill kommer att hyrorna för dylika rum genom en beklaglig lucka i 1942 års hyresregleringslag trissats upp på ett sådant sätt, att man i många fall måste tala om rent hyresocker. I en interpellationsdebatt i Stockholms stadsfullmäktige i december förra året om hyrorna för möblerade rum lämnades från interpellantens sida ett drastiskt exempel på detta ocker:

»Det gäller en lägenhet i ett hus vid Regeringsgatan, där ett 30 kvm stort rum, som avdelats med en skärmvägg tvärs över, hyrts ut till fyra ungar. Det saknar moderna bekvämligheter och är utan värme; denna måste hämtas från korridoren, varför dörren dit ständigt måste hållas öppen. Var och en av de fyra hyresgästerna betalar 65 kronor i månaden. Hur orimligt detta är förstär man bäst, om man känner till hyresbeloppet för hela lägenheten. Denna består av sex rum, för vilka vederbörande enligt uppgift av värden betalar en årshyra av 2 000 kronor. Lägenhetsinnehavaren hyr av dessa sex rum ut tre i andra hand till en person som får betala 2 120 kronor om året för dem. Denna person i sin tur hyr ut ett av sina tre rum, nämligen det jag först talade om, och får alltså för detta 3 120 kronor om året.»

Det äger sin riktighet att en socialt inriktad, kommunal bostadsproduktion av tillräcklig omfattning i stort sett skulle kunna lösa den hemmaboende ungdomens bostadsfråga, liksom den givetvis kommer att medföra en kraftig

reduktion av inneboendesystemet. Men ungdomens bostadsfråga torde ändå fordra vissa speciella åtgärder från samhällets sida, särskilt i de städer och industrisamhällen, där antalet självförsörjande ungdomar är stort. I den offentliga diskussionen härom ha flera projekt lanserats, bl. a. om uppförandet av särskilda »ungdomshus», alltså en motsvarighet till pensionärshemmen. Vägande betänkligheter kunna dock anföras mot en så långt driven klyvning av människorna i olika bostadskategorier. Vi hålla före att den självförsörjande ungdomens bostäder så långt möjligt böra inpassas i den ordinarie bostadsbebyggelsen, varvid man kan tänka sig två olika slag av ungdomsbostäder: vanliga enkelrum med kokvrå för sådana ungdomar, som passerat de egentliga utbildningsåren och hunnit skapa sig en ställning, samt för ungdomar i yngre åldrar särskilda »ungdomsvåningar», inpassade i ordinära bostadshus, där ungdomarna till låga kostnader kunna hyra enkel- eller dubbelrum, ha tillgång till samlingslokaler för olika ändamål, såsom studier, hobbies o. s. v.

Oavsett när och i vilket tempo ungdomens speciella bostadsfrågor kunna lösas, torde vissa omedelbara åtgärder vara nödvändiga för att stävja bl. a. de missförhållanden, som i så hög grad känneteckna det nuvarande inneboendesystemet. Sålunda borde anmälningsplikt stadgas för alla uthyrare av möblerade och omöblerade rum, så att hyresnämnderna — utan att anmälan från hyresgäst behöver föreligga — kunna ingripa mot oskäligen hyror och dekretera nedsättning av desamma. Frågan är också om inte hyresnämnderna böra ges möjlighet att fränkänna lägenhetsinnehavare rätt att uthyra rum, därest inte vissa minimianspråk beträffande rummets läge, inredning etc. uppfyllas. Dessa åtgärder skulle givetvis endast ha provisorisk karaktär, då ju inriktningen måste vara att inom överskådlig tid bringa inneboendesystemet att definitivt upphöra.

Samhällelig produktion av byggnadsmaterial.

För produktion av byggnadsmaterial i samhällelig regi tala två väsentliga skäl: dels skulle materielen kunna produceras i sådan utsträckning, att hinder ej längre mötte för en bostadsproduktion i stor skala, och dels skulle produktionskostnaderna med säkerhet väsentligt kunna nedbringas.

Det bör i detta sammanhang fastslås, att det s. k. privata initiativet såväl före som under kriget visat sig oförmöget — eller ointresserat — av inhemsk produktion av byggnadsmaterial i sådan omfattning, att bostadsproduktionen kunde försiggå oberoende av importen från utlandet. Det är ju ett galet förhållande att det malmrika Sverige, som samtidigt förfogar över en väl utbyggd förädlingsindustri, fortfarande importerar praktiskt taget all järnbalk för byggnadsändamål från Tyskland, och likaså i fråga om rör är beroende av Tysklands leveransförmåga. När statsrådet och chefen för socialdepartementet i årets statsverksproposition förutskickar, att man eventuellt måste räkna med en inskränkning av bostadsbyggandet på grund av brist på glas, olika sorters rör och balkar, så bör det genmålans att detta

vittnar om en lucka i vår industriella beredskap — en lucka som för länge sedan borde ha täppts till.

Så vitt vi förstå kan knappheten på byggnadsmaterial enklast hävas på så sätt, att produktionen drives i samhällelig regi, antingen nu staten — eventuellt i samverkan med landets största kommuner — övertar befintliga industrier eller anlägger nya. Denna omläggning och utbyggnad av byggnadsämnesindustrien bör kunna äga rum alldeles oavsett krigets varaktighet. Vårt land har under kriget gjorts oberoende av utlandet i så många hänseenden, att detta också måste vara möjligt för bostadsproduktionens vidkommande.

Det andra väsentliga skälet för samhällelig produktion av byggnadsmaterial är nödvändigheten att förbilliga dessa. En fortlöpande undersökning av de faktorer som fördyra byggnadskostnaderna, konkretiserad till ett hyreshus i Stockholm, visar att materialkostnaderna från 1939 till oktober 1943 stigit med 62,5 procent. Som jämförelse kan nämnas, att lönekostnaderna för arbeten, utförda på byggnadsplatsen, under samma tid stigit med endast 11 procent. Det bör understrykas att de enorma prishöjningarna på byggnadsmaterielen ingalunda äro att väsentligt hänföra till importerad materiel. I propositionen till 1942 års riksdag angående bostadsproduktionen framhölls således, att priserna på trävaror — en rent inhemsk produkt — i slutet av 1941 lågo ända upp till 50 procent över förkrigspriserna. Teglet hade under motsvarande tid höjts med upp till 30 procent och cementen med inte mindre än 60 procent.

Dessa prisstegringar böra ses i ljuset av det faktum, att särskilt de monopolistiska företagen inom byggnadsämnesindustrien redovisat betydligt ökade vinster under senare år. Skånska Cement, som 1938 i bruttovinst (minus avskrivningar) hade 3,24 miljoner kronor, hade 1942 ökat denna till 4,05 miljoner kronor. Höganäs redovisade i motsvarande vinst 1938 3,09 miljoner kronor, men hade 1942 mer än fördubblat siffran: den utgjorde då 7,91 miljoner kronor. Granskar man dessa båda företags ekonomi under det senaste årtiondet, finner man att Skånska Cement 1936 kunde verkställa en gratisemission på 6 miljoner kronor och att Höganäsbolaget från 1935 till 1942 successivt höjt utdelningsprocenten från 5,5 till 9 procent.

De farhågor som uttalades i 1938 års byggnadsutredning ha otvivelaktigt besannats: de monopolistiska företagen inom byggnadsämnesindustrien ha icke tvekat att utnyttja sin ställning till en mot det allmännas intresse stridande prispolitik. De sporadiska försöken att via en statlig priskontroll komma till rätta med dessa företeelser måste betecknas som misslyckade. Det finns intet annat sätt att effektivt nedbringa materialkostnaderna än genom samhällelig produktion av allt erforderligt byggnadsmaterial.

Står samhället självt för produktionen av byggnadsmateriel, nås också en annan fördel: materielen kan standardiseras och göras enhetligare, vilket ökar förutsättningarna både för massproduktion och för en fortlöpande kvalitativ förbättring. Man undviker att det exempelvis finns minst 500 olika typer av dörrhandtag, vilket vållar ett ständigt trassel vid reparationer och dylikt.

Kristidsbetonade åtgärder.

Vi ha således den uppfattningen, att alla förutsättningar äro för handen för en bostadsproduktion i stor skala, igångsatt utan krigsslutets inväntande. Det som fattas är bara att samhället, de ansvariga statliga och kommunala organen, övertar ansvaret för bostadsfrågan och genom framsynt planering lotsar den ut ur sitt nuvarande tillstånd. Vi mena också att Sverige har råd att bygga bostäder i den omfattning som är nödvändig. De utgifter härför som få formen av kapitalförluster torde vara jämförelsevis små, och uppvägas säkert av de många fördelar, som en förbättring av bostadsfrågans läge kommer att föra med sig.

Men oaktat detta torde det vid sidan om en generalplan för bostadsproduktionen vara nödvändigt med vissa provisoriska, kristidsbetonade åtgärder. Dit hör först och främst att Kungl. Maj:t utnyttjar bestämmelsen i lagen om hyresförmedling och ålägger städerna och kommunerna att inrätta kommunala bostadsförmedlingar, så att lediga lägenheter kunna fördelas efter behovsprincipen, samt husägarna att anmäla lediga lägenheter till dessa bostadsförmedlingar eller till annan ansvarig kommunal instans. Särskilt i storstäderna samt på platser med akut bostadsbrist är behovet av kommunala bostadsförmedlingar mycket stort.

Kungl. Maj:ts förslag till innevarande års riksdag.

Vad beträffar Kungl. Maj:ts förslag till innevarande års riksdag om fortsätta åtgärder för förbättrande av bostadsförhållandena etc., vilja vi endast framhålla, att de torde kunna inbyggas i ovan nämnda generalplan för rikets bostadsförsörjning. Detta gäller särskilt de olika stödåtgärderna för mindre bemedlade, barnrika familjer, bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden samt uppförandet av pensionärshem. I övrigt torde emellertid en generalplan för rikets bostadsförsörjning förutsätta en betydande läne- eller subventionsverksamhet från statsmakternas sida, varvid dock de nuvarande bestämmelserna för tertiär- och tillägglån böra omarbetas med hänsyn till att kommunerna och inte enskilda skola ansvara för bostadshusens uppförande.

Med hänvisning till ovanstående föreslå undertecknade,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utarbetandet av en generalplan för rikets bostadsförsörjning, att utföras av härför lämpad statlig myndighet — exempelvis statens byggnadslånebyrå — i samverkan med länsstyrelserna och kommunerna;

att härvid särskild uppmärksamhet ägnas ungdomens bostadsfråga, i synnerhet den självförsörjande ungdomens;

att en plan samtidigt utarbetas för inhemsk produktion av byggnadsmateriel i samhällelig regi;

att städerna och kommunerna åläggas att endera i egen regi eller också genom entreprenörer, med ekonomiskt stöd från staten, uppföra tillräckligt antal bostäder, vilka sedan skola uthyras till självkostnadspris;

att de kommunala myndigheterna i storstäderna samt på platser med akut bostadsbrist åläggas att upprätta kommunal bostadsförmedling;

att fastighetsägare och uthyrare av rum på samtliga orter, där hyresregleringslagen tillämpas, förpliktas att anmäla lediga lägenheter till kommunal bostadsförmedling eller annan kommunal instans; samt

att utarbetandet av ovan nämnda planer för bostadsförsörjning och byggnadsämnesproduktion, med beaktande i övrigt av vad som framhållits i motiveringen till förslagen, sker i sådan takt, att de i form av propositioner kunna föreläggas årets riksdag.

Stockholm den 23 januari 1944.

Set Persson.

H. Hagberg.